

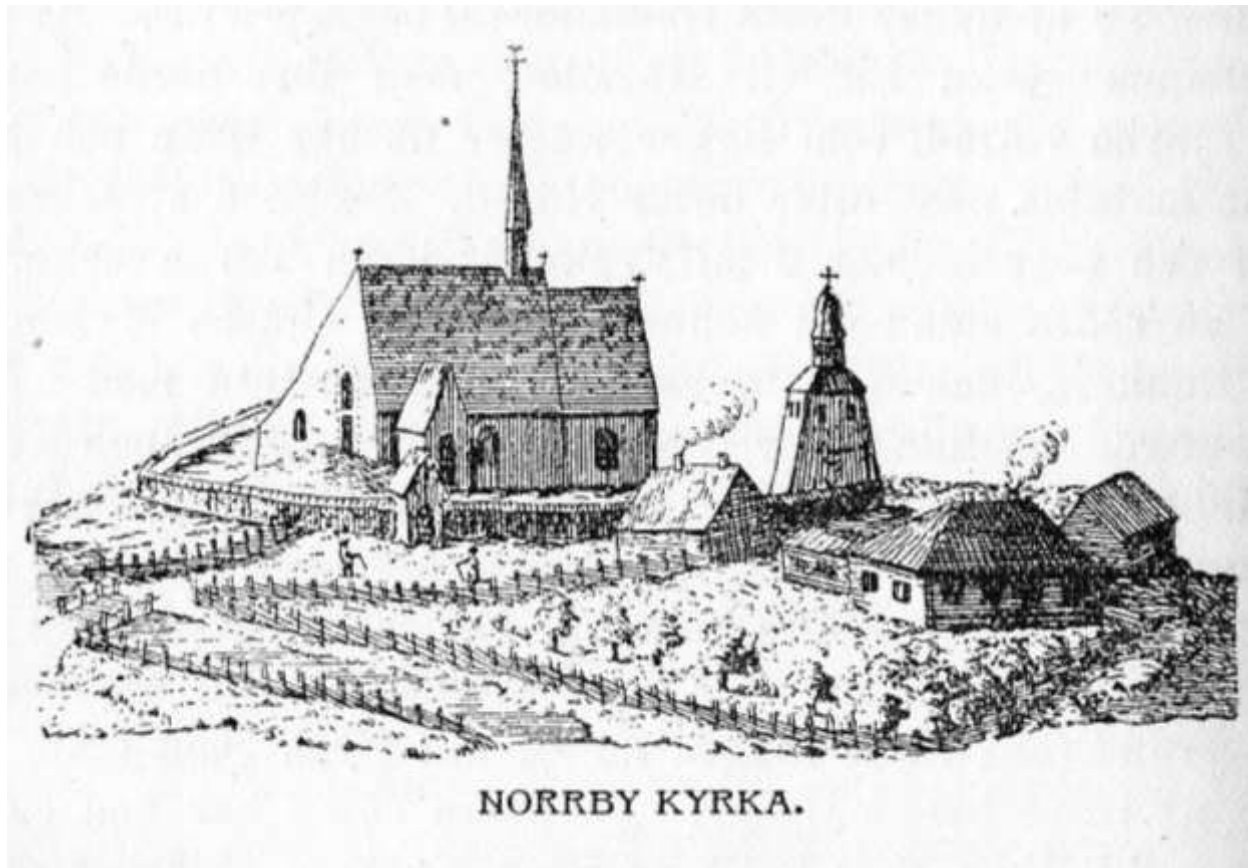
Norrby kyrka

Jesus och Johannes Döparen

<i>Konstnär</i>	Okänd
<i>År</i>	Troligtvis 1600-talet
<i>Teknik</i>	Målad träpanel
<i>Placering</i>	Norrby kyrka, södra väggen

Bonzo Berggren i boken *Kyrkorna i Västmanlands län* 1989:

Den här målningen är en dyrgrip. En doptavla målad på några bräder, den har medeltida ursprung och föreställer Jesu dop.

Teckning av Olof Grau i boken *Beskrifning över Wästmanland*, 1754.

Gunnar Redelius i skriften *Norrby kyrka* 1989:

Altaruppsatsen är ett verk av skulptören Magnus Granlund, som var verksam vid mitten av 1700-talet. Han har gjort många förnämliga arbeten, bl a dopfunten i Uppsala domkyrka. Altartavlan föreställer Kristus i Getsemane. Under ramen finns en mindre tavla med texten: "Min fader är thet mögeligit, så gånge thenna kalcken ifrån mig – Åhr 1752".

Skulpturer föreställande Hoppet och Tron flankerar altaret.

Målning 1980 av Fritz Andersson, född i Norrbäck 1902.

Gunnar Redelius i skriften *Norrby kyrka* 1989:

Predikstolen är ett arbete av hög kvalitet, gjord 1647 av mästare Lars predikstolsmakare. Korgens sidor är prydda med bilder av Kristus och de fyra evangelisterna. Man kan antaga att predikstolen från början varit målad i ganska friska färger som var vanligt på 1600-talet. Mästaren hette Anders Målare. Numera är predikstolen till stora delar förgylld. Det skedde 1758. Anledningen var att predikstolen skulle harmoniera med den rikligt förgyllda altarpuppen. Vitt och guld var högsta mode vid 1700-talets mitt, men Norrby kyrka fick rykte om att ha en ovanligt överdådig förgyllning.

Olof Grau, *Beskrifning över Wästmanland*, 1754, sid 423-425:

1. NORRBY Sockn † 48⁷/₁₆ Mantal stor, alle Skatte, förutan 3³/₈ Hemman, hwilke äro Frälse. Präste-gården här i socknen är ej under detta Hemman-tal begrepen (d). År 1693 lades denna sockn hit til Häradet; men förr hörde hon til ÖfwerTjurbo Härad, som ligger wäster ut här ifrån och kommer at omtalas näst efter detta Härad. Socknen sträcker sig i söder och norr inemot 2 mil, räknadt ifrån Tärna sockn, som ligger på södra sidan om henne, och up til Clasbo Myran, der Sala, Enåkers, och Löfsta socknar sammanstöta med henne: Twärt öfwer emellan öster och wäster, eller Löfsta och Kumla socknar är $\frac{1}{2}$ a $\frac{3}{4}$ mil bred. De byar, som ligga närmast omkring Kyrkan, hafwa minsta utrymmet både för äng, skog och utmark; men de andre omkring i socknen hafwa mera widsträckta ägor. Kyrkan står wid wästra sidan af socknen på Krono-grund, och intet längre än $\frac{1}{8}$ mil ifrån Sala stad, som wäster ut ifrån henne ligger. På norra sidan har hon en utbyggnad, hwilken förr kalladts Finn-Kyrkan, af hwad orsak, wet man intet; men nu Ny-Kyrkan och det för den orsaken, at samma utbygge blifwit nyligen reparerad och aldeles omändradt (se sid. 424). Inuti är hon rätt wacker: har et wackert Orgelwerk och eljest äro här wid Kyrkan rätt sköna Kläckor; så at näppeligen bättre finnas här omkring i Landtförsamlingarna. Store Landswägen går förbi Kyrkan ifrån

C. I. p. 3. Uti Simtuna sockn här i Häradet/ hwilken ligger i Wäsby Fögderi och bättre fram omtales/ äro åtskilliga byars namn/ såsom: Hjaltebärga/ Karlby/ med flera/ hvilke tyckas wisa/ at denna orten warit sådana kämpars och hjältars hemwist.

(d) cfr. supra. p. 540.

Sala stad, fram igenom Löfsta och Wittinge socknar ut i Upland. Präste-gården ligger bredewid Kyrkan: är $1\frac{1}{8}$ Krono-Mantal om 9 öresland: har 9 a 10 Tunnors årligit utsäde, förutan twänne sädeswretar, som äfwen höra härtil och räknas för 1 öresland: Äng och betesmark är här mycket ringa och torr: ingen skog finnes här til: Forssby et torp lyder likwäl härunder. Capellanen bor på Kläckare-gården och har uti en liten wret, som ligger straxt wid Kyrkan, 5 fjerdingars utsäde: någre wretar brukas äfwen af honom på Präste-gårds ägor. Norrby byn, som förr warit här wid Kyrkan, blef

NORRBY KYRKA.

år 1641 ödelagd, och des ägor lades under Sala stad, hwilken år 1621 af Konung Gustaf Adolph inrättades, som förut är sagt (e). Kyllinge Krono Mjölqwarn, som består af 3 par stenaar och hörer under Sala Bärgslag, likmätig Kongl. Maj:ts Transport af den 9 Sept. år 1741 samt nu bortarrenderas, ligger norr i sockn wid Sagån, $1\frac{1}{4}$ mil wid pass ifrån Kyrkan. Åkerjorden i denna sockn består mäst öfwer alt af en god och bördig lera: någre byar, såsom: Orrebo, Tårskebo, Gunnarsbo, Ingesbo, Skärkebo, Skäggebo och et annat $\frac{1}{4}$:dels och $\frac{1}{8}$:dels Hemman hafwa swagare sädes-jord, än de andra, och den samma

(e) cfr. supra C. V. p. 211.

består af skogsjord. Wid åkerbruket användes i hela denna orten omkring Sala stad mycken flit och inbyggarena kunna räknas för de bästa åkermän i vår ort, för hwilkas flitiga arbete i jorden en rik skörd och ömnog wälsignelse tyckes ej kunna wika undan. Spannemål säljes årligen här ifrån socknen. Tegel och kalk bränner nästan hwar och en bonde, och ingen finnes snart sagt, som icke har Kalkugn: Kalksten, hemta de ifrån Sala Silfwer-Grufwa: Kalken nyttjas, äfwen som teglet, mäst til egit husbehof; men när de sälja Kalken, som merendels sker til inga andra än Upländningar, då de komma tilbakars ifrån Bärgslagen, dit de farit med säd och så fara hem åt igen, så få de 7 marker Kopp:mt för tunnan. Hwad skogen beträffar, så kunna få byar nu mera för skogslösa göra sina skyldiga utlagor med stafrums wed til Sala Silfwer-werk, och de öfrige, särdeles de, som bo närmast omkring Kyrkan, äga dels ringa skog til egen nödtorft, dels aldeles ingen. Byarne omkring Kyrkan hafwa swag och ringa ängesmark: De öfrige i socknen, utom en eller annan by, tilräckeligare; ehuru den mäst består af myrwall och rökningar i skogen. Lika beskaffadt är det med betesmarken för boskapen, hwilken närmast Kyrkan är liten och så godt som ingen; men den öfrige torr, dock tilräckeligare. Någre af inbyggarena förtjena sig penningar igenom Marknads foror om wintertiden.

Gunnar Redelius, *Norrby kyrka*, 1989:

NORRBY KYRKA

Gunnar Redelius

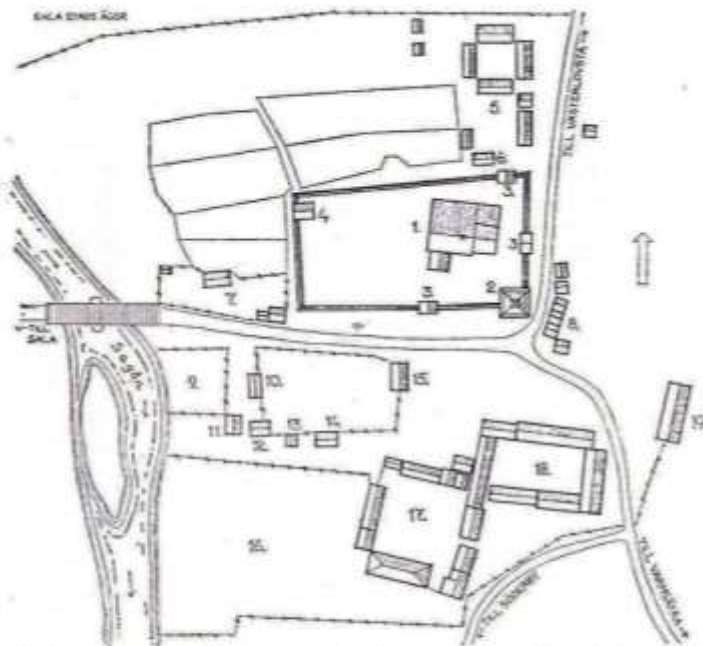

Bild 14. Norrby kyrkby omkr. 1765. 1 = kyrka, 2 = klockstapel, 3 = stigluckor, 4 = sockenmagasin, 5 = kaplanagård, principiell rekonstruktion, 6 = sockenstuga, 7 = klockargård, 8 = kyrkstallar, 9 = klockarens täppa, 10 = kökna, 11 = bodstuga, 12 = mälthus, 13 = smedja, 14 = bod, 15 = kyrkans redskapsbod och kyrkstallar?, 16 = kyrkoherdens fruktträdgård, 17 = kyrkoherdebostället, 18 = fågård, 19 = tionsdelade.
Rek. försök av förf.

Kyrkbyn omkring 1765
enligt studier av Ola Ehn.
Bron över Sagån är sannolikt en urgammal
gränspunkt mellan Uppland och Västmanland.

NORRBY FÖRSAMLING

Som en Upplands västligaste utpost mot Västmanland, bara ett hundratal meter från landskapsgränsen Sagån, ligger Norrby kyrka. Den som kommer till kyrkan från Uppsalahållet har redan färdats någon mil genom Norrby församling förbi byarna Kärrbäck och Isätra. Byn Varmsätra är ett befolkningscentrum. Den ligger dock vid en mindre väg en dryg halvmil söderut.

Varför har kyrkan kommit att byggas i socknens utkant vid Sagån och inte mera centralt? Kanske var platsen en urgammal samlingsplats där landväg och vattenled korsade varandra. Det finns många exempel på att en sådan skärningspunkt varit ett viktigt centrum för kulthandlingar, etablerad handel och tillfällig marknad. Genom arkivaliska forskningar (Ola Ehn) har man kun-

nat kartlägga kyrkbyns utseende i äldre tider. Därav framgår bl a att bron över Sagån legat omedelbart sydväst om kyrkan.

Norrby församling är liksom Sagå-dalen i övrigt en gammal kulturbygd. Man kan antaga att bygden kristnats på 1000-talet och att en träkyrka funnits redan vid denna tid. Under medeltiden var Norrby en vanlig bondsocken med Sala sockenkyrka som närmaste granne. Sala stad är en långt senare företeelse, grundlagd på 1600-talet. Förr hade Norrby församling en kyrkoherde och en hjälppräst, kaplan, senare kallad komminister.

Vid mitten av 1800-talet hade församlingen en folkmängd på ca 2.000 personer. År 1878 hade folkmängden sjunkit till drygt 1.700, och då drogs komministertjänsten in. Vid pastoratsregleringen 1962 försvann också kyrkoherdetjänsten. Norrby församling bildar ett pastorat tillsammans med Sala. Därmed hör församlingen till Västerås stift i stället för ärkestiftet. Pastorsexpeditionen och kyrkobokföringen är gemensam med Sala.

En av det nya pastoratets komministrar är bosatt vid Norrby kyrka i en nybyggd bostad rakt söder om kyrkan. På platsen fanns en äldre prästgård som förstördes genom brand 1985. Den hade en ännu äldre föregångare med källarvalv. Strax intill ligger den gamla kyrkskolan som numera har byggts om till ett väl fungerande församlingshem. Där finns även en bostad för kyrkovaktmästaren.

Ännu på 1930-talet hade församlingen ca 1.500 invånare. Nu (1989) har denna siffra sjunkit till hälften. Kyrkligt sett är Norrby emellertid en ganska livaktig församling. Utöver de söndagliga gudstjänsterna finns en kyrkokör och en barnkör, tre syföreningar, en kyrkobrodrakår och kyrkans barntimmar.

David Nordgren

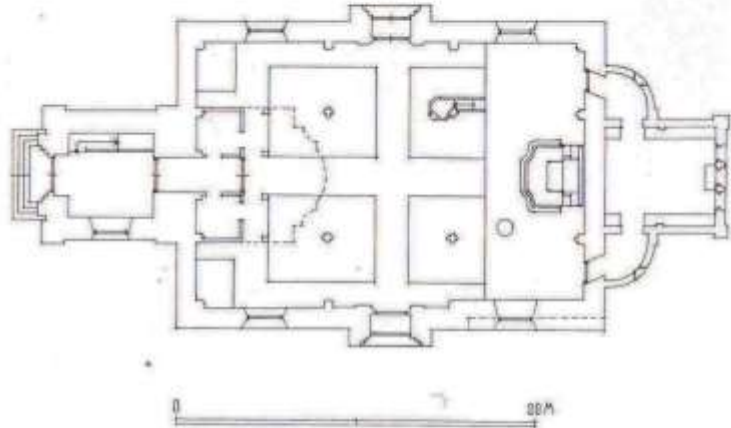

NORRBY KYRKA

Norrby kyrka i sitt nuvarande skick ger intryck att vara byggd på 1800-talet. Exteriören är ett gediget exempel på den stilarkitektur som var allmänt gällande på 1800-talet. Man kan lägga märke till att här är det romanska stilelement som kommit till användning, inte nygotiska former som annars var högsta mode under slutet av 1800-talet. Norrby kyrka är alltså ett ovanligt exempel på nyromantik. Här finns genomgående rundbågiga former. Det gäller portaler, fönster och friser under taklisten. Även interiören saknar alla drag av nygotik.

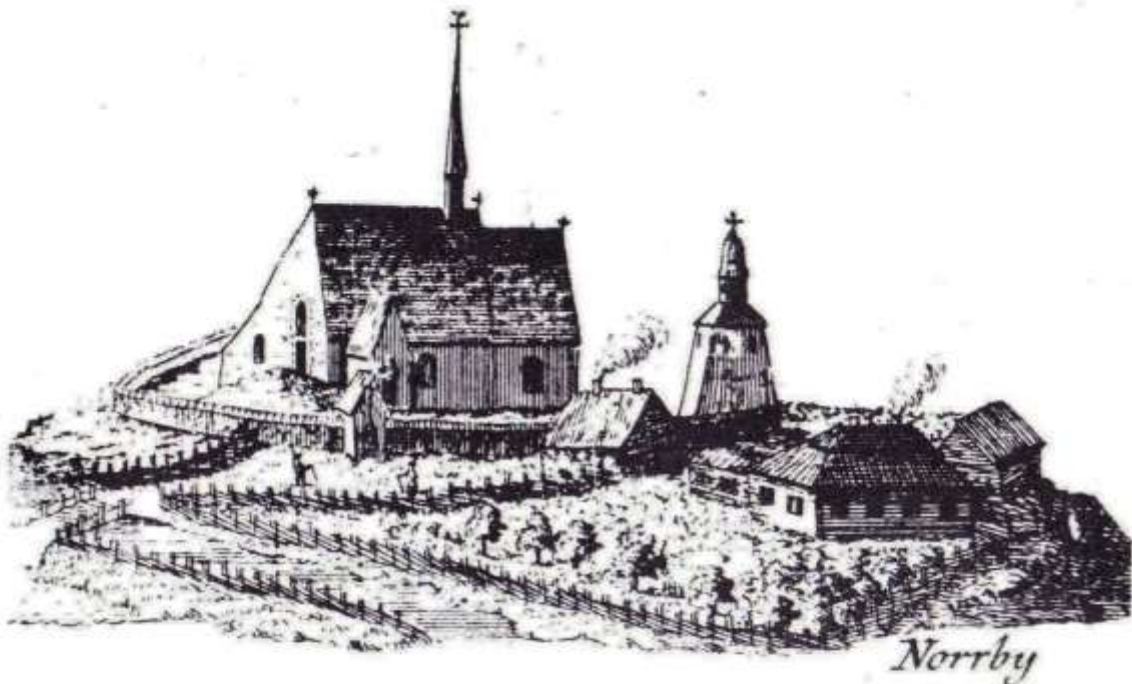
Norrby kyrka är ombyggd i en nyromansk stil på 1800-talet. Kyrkans södra och västra mur är från medeltiden.

1800-talskyrkan invigdes 1887. Redan ett hundra år tidigare hade man lagt grunden till ett torn. I planen bör man observera den södra kormurens tjocklek. Den medeltida muren har förtjockats för att ge en slät ytterfasad.

BYGGNADSHISTORIA

Trots allt innehåller kyrkan medeltida murar. I samband med en grundlig restaurering 1960 gjordes en arkeologisk undersökning och därvid kunde man klarlägga kyrkans byggnadshistoria. Ursprungligen hade kyrkan ett ordinärt långhus med ett smalare, rakslutet kor. På vanlig plats fanns en sakristia, men den var sekundärt tillfogad, d v s inte ursprunglig. Man fann en enkel grund till en äldre sakristia, möjligen av trä. Detta ger en antydning om att hela kyrkan varit byggd av trä i ett äldre skede. Det är nämligen onaturligt att en stenkyrka har en sakristia av trä, däremot finns det exempel på motsatsen. I botten fanns ett väl trampat jordgolv och ovanpå detta ett brandlager. Man kan dra slutsatsen att hela kyrkan brunnit. Därefter har den medeltida stenkyrkan byggts. Valvpilastrarnas fundament låg nämligen ovanpå brandlagret. Vid den arkeologiska undersökningen kunde man också konstatera att kyrkan haft en västportal med omfattning av medeltida tegel. Även detta tyder på att kyrkan är senmedeltida. Västportaler förekommer inte i en sockenkyrka under äldre medeltid.

Märkvärdigt nog finns en medeltida legend förknippad med Norrby kyrka. Handlingen är förlagd till Norrby kyrkogård. Den återberättas av fornforskaren Eric Ihrfors i hans verk *Uplandia Sacra*, III. – "År 1378 blef en man Petrus Nilsson från Stockholm wid Norrby kyrka i närheten af nuvarande staden Sala antastad af en Tysk herre benämnd Claus Nyendank som lade Petrus Nilsson till last att hans dräng hade slagit och sårat en bonde. Den anhållne swarade som skäligt war, att drängen finge sjelf swara för sin handling, då husbonden ej hade sig något bekamt derom. Men Nyendank grep honom och ville af honom utkräfva 600 mark penningar och 3 läster jern i böter."

Två präster försökte bistå Petrus Nilsson, men tysken blev alltmera hotfull och övergick till tortyr för att framtinga begärda penningar. Petrus Nilsson började åkalla den heliga Birgitta och lovade att i 10 års tid göra en pilgrimsresa till Vadstena. Tortyren fortsatte och till sist beslöt Claus Nyendank att ta sitt offer av daga, men en kvinna i lysande dräkt, den heliga Birgitta, bistod den nödställde och han räddades till livet. Händelsen bety-

*Norrby kyrka omkring
1750 enligt Olof Grau.
På norra sidan skymtar
en tillbyggnad, den s.k.
Finnkyrkan.*

gades med vittnesed av två högt uppsatta män, befälhavaren på Kalmar slott Ficke von Vitzen och lagmannen i Uppland, riddaren Carl Ulfsson till Tofta.

Sannolikt på 1500-talet byggdes den s k finnkyrkan på den norra sidan av långhuset. Det var ett extra kyrkorum för de många invandrare från Finland som arbetade med malmbrytningen vid Salberget. Där fanns ett träkapell men det var fattigt och otillräckligt. Det var naturligt att de många nybyggarna sökte sig till de närbelägna sockenkyrkorna. Även vid Sala sockenkyrka fanns det en utbyggnad på den norra sidan för finnarna som räknades som utsocknes. Den finnkyrkan revs 1631 på order av biskopen och som ersättning förbättrades motsvarande utrymme i Norrby.

Finnkyrkan syns på en avbildning av Olof Grau från 1750-talet. Vid den tiden kallades Finnkyrkan för Nykyrkan. Den blev ett extra kyrkorum för de egna sockenborna. Den var täckt med två valv och hade två öppningar mot långhuset. En större ombyggnad hade gjorts 1741 av en murmästare Rahm. Årtalet sattes upp på västgaveln. År 1756–1757 förbättrades kyrkan ytterligare under byggmästare Pehr Schulzbergs ledning. Då fick kyrkorummet en ny inredning. Särskilt bör nämnas den dyrbart förgyllda altaruppsatsen. Till det yttre hade kyrkan en medeltida prägel med takryttare och vapenhus. Sydöst om kyrkan fanns en klockstapel.

Mot slutet av 1700-talet var Olof Norrström kyrkoherde i församlingen. Han var prästson från Norrby och han kände väl till hur bönderna i denna bygd tänkte och kände. Han var med andra ord en praktisk psykolog som förstod hur han skulle vinna sockenborna för sina förslag. 1782 blev han kontraktsprost och då började han agera för kyrkans förbättring. Han påpekade för sockenstämman att kyrkan till vissa delar var fallfärdig, särskilt vapenhuset, och att "om ej snar hjälp emellan komme, blefve fara att det förr eller senare kunde omkullfalla."

Prosten Norrström anskaffade ritningar och kostnadsförslag från en murmästare i Falun och bönderna var

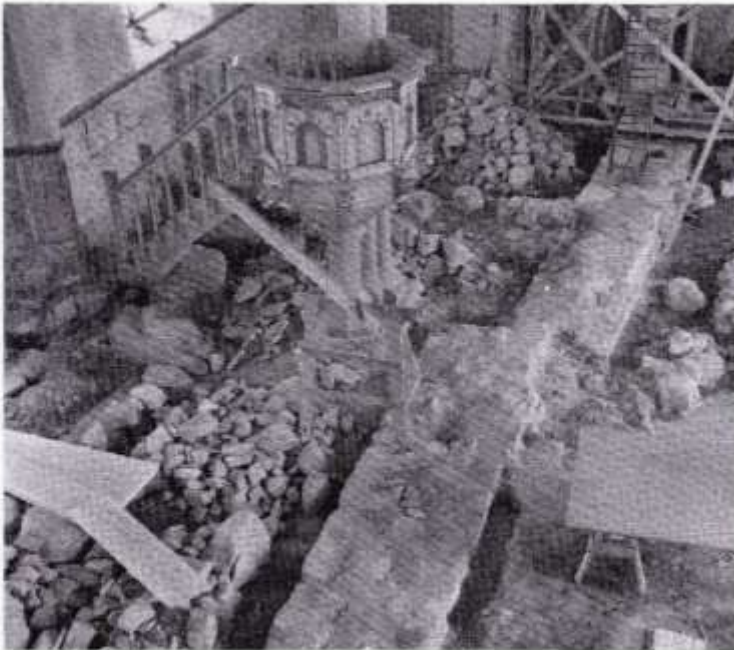
*Interiör av kyrkan före
1887. Foto i kyrkans
arkiv.*

med på noterna. Under sommaren och hösten 1784 hade en murmästare Johan Sundberg i Sala gjort sig känd som en duglig och pålitlig yrkesman. Prosten kallade honom till stämman och han förklarade sig villig att åttaga sig det planerade kyrkobygget. Den 14 november var man beredd att skriva kontrakt och det upptog följande sex punkter: 1) att bortriva hela kyrkans gamla takresning och uppföra ny, 2) att mura på norra sidan till lika höjd med den södra, 3) att hugga ut de gamla fönstren och mura in nya karmar, 4) att riva ned det gamla vapenhuset och uppföra ett nytt, 5) att hugga bort allt som är löst av den gamla rappningen utvändigt och sedan avrappa kyrkan överallt, 6) att riva ned södra och östra kyrkogårdsportarna samt sätta upp nya portar i deras ställe "efter nuvarande moderna sätt."

Dessa stora arbeten gjordes sommaren 1785 med böndernas medverkan i form av leverans av material och dagsverken. Gångledsarbetare, d v s från torp och utgårdar kommande karlar, skulle arbeta från klockan 6 på morgonen 8 på kvällen. Allt gick väl, och på sensommaren hade man samlat ganska mycket rivningsmaterial på kyrkogården. Man beslöt då att börja bygga tornet – en statussymbol för varje kyrka vid denna tid. Märkvärdigt nog blev detta arbete bara påbörjat. Ingen lämplig byggmästare fanns att tillgå. Ännu 1796 diskuterades byggandet av klocktorn, men inga resultat uppnåddes. Prosten Norrström åldrades och avled 1810 och en efterträdare var mera intresserad av skolväsendet.

Den 11 och 12 juni 1878 gjorde ärkebiskop Anton Niklas Sundberg en visitation i Norrby församling. Han var en imponerande personlighet med en oerhörd pondus. Han var inte bara ärkebiskop utan också prokansler vid Uppsala universitet, medlem av Svenska Akademin och talman i riksdagens första kammare. Ärkebiskopens ord hade naturligtvis en oerhörd tyngd i Norrby församling. Visitor studerade kyrkans tillstånd och de tidigare uppgjorda ritningarna till ombyggnad. Han fann dessa ritningar vackra och "påyrkade nu frågans vidare befordran med så litet uppskov som möjligt".

*Medeltida grundmurar
frilades vid en byggnads-
arkeologisk undersök-
ning 1960. Här visas
sambandet mellan korets
och långhusets murar
mot norr. Foto ATA,
Stockholm.*

Vid denna tid var Nils Oscar Hammarstedt kyrkoherde i Norrby. Han lät tillsätta en kommitté, men märkligt nog var han inte själv medlem av denna. Kyrkoherden ogillade i själva verket att den medeltida kyrkan skulle raseras. Det framgår av en rapport skriven av Vitterhetsakademiens stipendiat Eric Ihrfors. Det var en man som i sina tankar och känslor helt och hållet levde i medeltidens värld. Han beklagar i sin rapport medeltidskyrkans rivning och ser denna som ett oerhört brott mot den historiska kontinuiteten. Ihrfors förklarar att han skriver på kyrkoherdens uppdrag.

Ett praktisk problem var att gudstjänster måste hållas i någon annan lokal så länge ombyggnaden pågick. Man måste vänta tills skolhuset blev färdigt hösten 1885. Ett anbud från tre byggmästare i Varola i Västergötland antogs, och därmed kunde ombyggnaden börja. Torngrunden hade påbörjats 1785. – Det tog precis ett hundra år att realisera planerna på kyrkans ombyggnad.

De nya ritningarna var gjorda av arkitekten Gustaf Dahl, bl a känd som skapare av Kungliga Biblioteket i Stockholm. Han gjorde också ritningar till Sala stadsho-

Interiören är helt präglad av ombyggnaden på 1800-talet. Ett undantag är bänkarna som tillkom 1960.

tell, som numera har försvunnit genom rivning. Norrby kyrka återinvigdes av ärkebiskopen den 30 oktober 1887. I Sala Allehanda kunde man läsa följande:

"Norrby församlings vackra ombyggda kyrka invigdes sistlidna söndag kl 10 fm av ärkebiskop Sundberg, som därvid höll ett i allo till innehåll och form mästerligt tal. Ärkebiskopen assisterades av församlingens kyrkoherde prostén Hammarstedt, kontraktsprostarna Forsman från Sala och Hallborg från Torstuna, teol. dr Sahlin från Simtuna, rektor J G Vestman från Sala och kyr-

koherde Lund från Tärna. Efter invigningen följde omedelbart högmässogudstjänst med predikan av prosten Hammarstedt. Altartjänsten förrättades av kontraktsprostarna Forssman och Hallborg, varvid den förre mäsade, vilket besvarades från orgelläktaren av en utvald del av Sala kyrkokör. Kyrkan var till trängseln fylld av åhörare.”

Den senaste restaureringen gjordes 1960 under ledning av slottarkitekten Ragnar Jonsson. Kyrkans västparti byggdes delvis om och många tekniska förbätt-

Det är romanska och inte gotiska stilelement som varit vägledande för arkitekten Gustaf Dahl. Arkitekturen är mycket särpräglad.

ALTARE

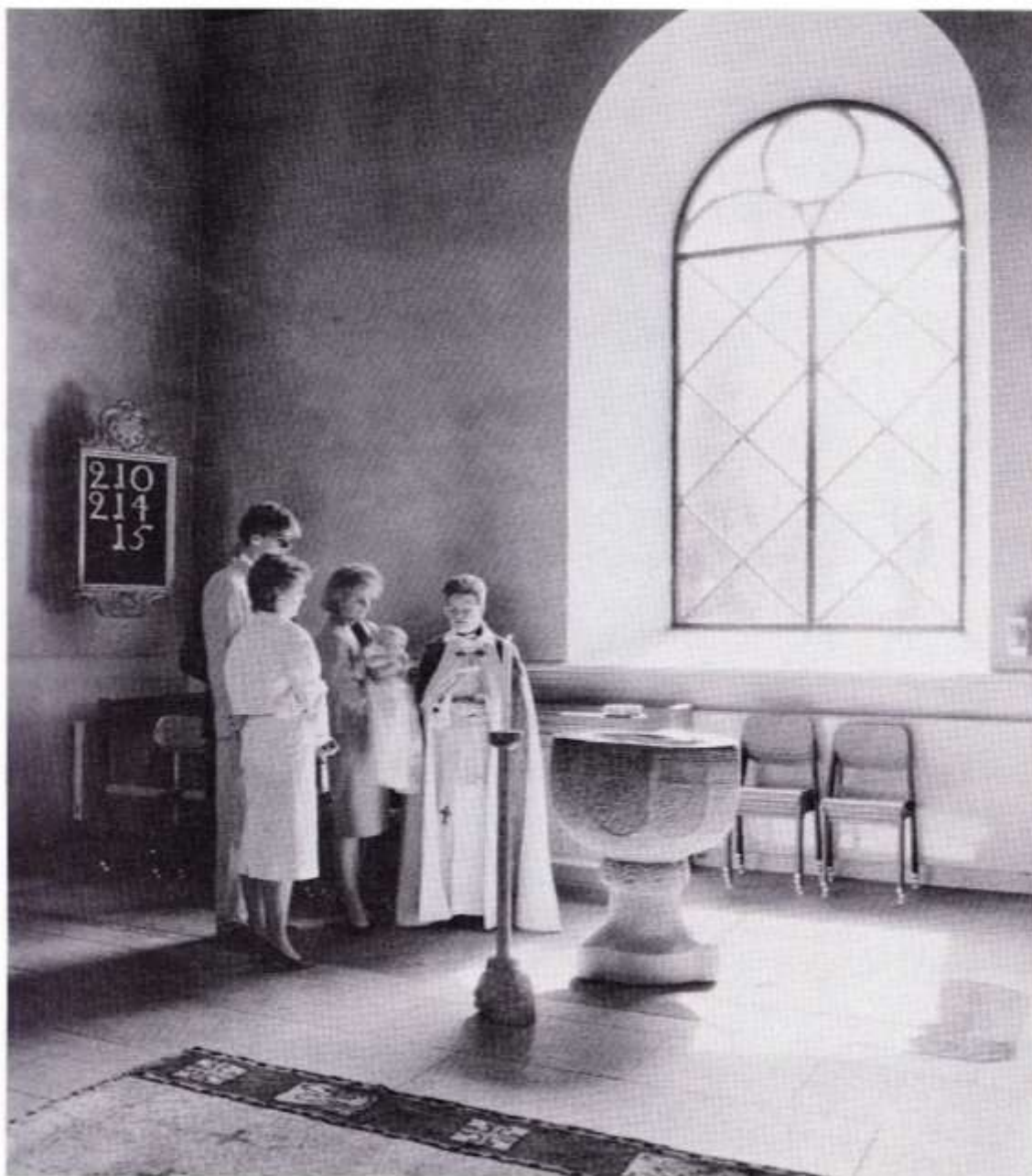
ringar gjordes. En mycket iögonfallande förändring var att predikstolen fick tillbaka sitt ljudtak. Den drivande kraften för denna restaurering var församlingens nitiske kyrkoherde, Evert Lundquist.

Altaruppsatsen är ett verk av skulptören Magnus Granlund, som var verksam vid mitten av 1700-talet. Han har gjort många förnämliga arbeten, bl a dopfunten i Uppsala domkyrka. Altartavlan föreställer Kristus i Getsemane. Under ramen finns en mindre tavla med texten: "Min fader är thet mögeligt, så gånge thenna kalcken ifrån mig – Åhr 1752". Altartavlan flankeras av parställda refflade kolonner. Den refflade stilen var en nymodighet vid denna tid, inspirerad av den moderna och påkostade inredningen på Stockholms slott. I övrigt har Magnus Granlund använt många stilelement som har sin grund i barocken. De flankerande kvinnofigurererna föreställer Tron och Hoppet, enligt gängse tradition. Det är skulpturer av hög kvalitet, och det gäller också de knäböjande änglarna på överstycket. Dessa togs bort vid restaureringen 1887 men återuppsattes 1960.

Genom arkivaliska uppgifter är det känt att Magnus Granlund fick 1.100 daler för sitt arbete. En snickare Sahlbom fick 145 daler för snickeriarbete i samband med monteringen av de olika delarna. Tre år senare fick förgyllaren Aron Emporagius 1.400 daler för sitt arbete med målning och förgyllning. Dessa uppgifter visar att anskaffningen av altaruppsatsen var ett mycket långvarigt och dyrbart företag. Vi kan tänka oss sockenbornas glädje och stolthet när det hela var färdigt för invigning.

Högst upp finns en modernistisk framställning i form av en muralmålning, utförd av kyrkans konservator 1960, Gösta Lindström. Det allseende ögat i en triangel är ett vanligt motiv i korfönster mot öster. Denna moderna konst är en intressant och välgörande komplettering till den gamla altaruppsatsen.

Altaret fick sin nuvarande utformning 1970. Ett nytt altarbord murades upp av tegel och försågs med en skiva av fyra cm tjock finslipad kalksten. Enligt medeltida

förebild finns fem korsmärken inhuggna, symboliserande Jesu fem sår. Denna nybyggnad bekostades genom en donation på 10.000 kr av en före detta församlingsbo. Överskjutande medel lades till kyrkans orgelfond.

Dopfunten är från sen medeltid. Man kan antaga att kyrkan är från samma tid.

*Altaruppsatsen är prydd
med skulpturer av jäm-
förelsevis hög kvalitet,
präglade av stor konst-
närlig säkerhet.*

PREDIKSTOL

Predikstolen är ett arbete av hög kvalitet, gjord 1647 av mästare Lars predikstolsmakare. Korgens sidor är prydda med bilder av Kristus och de fyra evangelisterna. Man kan antaga att predikstolen från början varit målad i ganska friska färger som var vanligt på 1600-talet. Mästaren hette Anders Målare. Numera är predikstolen till stora delar förgylld. Det skedde 1758. Anledningen var att predikstolen skulle harmoniera med den rikligt förgyllda altaruppsatsen. Vitt och guld var högsta mode vid 1700-talets mitt, men Norrby kyrka fick rykte om att ha en ovanligt överdådig förgyllning. Häradsprosten skri-

Mästaren Magnus Granlund har gjort altaruppsatsen omkr. 1750, men det är osäkert om han också gjort de krönande änglafigurerna.

ver i ett visitationsprotokoll 1817: "Norrby kyrka vore ganska pryddlig och i anseende till den starka förgyllningen av både altartavla och predikstol hade få sina likar..."

Vid ombyggnaden 1885–86 ansågs det opassande att sätta upp det stora ljudtaket. Detta och ett bakstycke till predikstolen lades upp i tornkammaren. Vid restaureringen 1960 fick det sin rätta plats under ledning av konservator Gösta Lindström. Han kompletterade taket med några nya delar och gjorda alla lagningar så att man kan skilja på gammalt och nytt.

*Altaruppsatsen flankeras
av Trons och Hoppets
symboler. Här visas
Hoppet i en stiliserad,
elegant figurframställ-
ning.*

DOPFUNT

Kyrkans dopfunt är av en ovanlig typ. Cuppan är halvsfärisk och i ytterkanten åttasidig. Varje sida är dekorerad med geometriska ornament som möjligen har sitt ursprung i en folklig träsnidarkonst. Karaktären är gotisk. Denna typ av dopfunt tillhör inte kyrkans äldsta tid utan senmedeltiden. Dopfunten är möjligen ett tecken på att Norrby kyrka är byggd på 1400-talet. – En

liknande dopfunt finns i Stora Kopparbergs kyrka i Falun. Mot södra väggen finns en träpanel som har haft anknytning till en tidigare dopfunt. Den har en målning av Kristi dop av Johannes, av stilen att döma från 1600-talet.

Den nuvarande orgeln är byggd 1887 av E A Setterquist & Son. Den har femton stämmor. Församlingen hade vissa planer på förnyelse av orgeln 1969 och begärde därför ett utlåtande. Riksantikvarieämbetet har givit ett utlåtande om denna orgel 1970 där det bl a står: "Klangligt är orgeln ett tidstypiskt romantiskt instrument, som trots den modernisering av dispositionen som skett ännu i huvudsak bevarar sin ursprungliga karaktär och som väl lämpar sig för det stora kyrkorummet. – Trots den ombyggnad som företagits måste orgeln anses äga ett sådant musikaliskt och kulturhistoriskt värde, att det får anses önskvärt att den bibehålles och istandsättes. Med hänsyn till orgelns höga tekniska kvalitet är förutsättningarna härför mycket gynnsamma." Orgeln restaurerades 1980.

Kyrkans första kända orgel byggdes 1730 av den framstående mästaren Johan Niclas Cahman. Den hade 9 stämmor. På 1880-talet såldes orgeln till missionshuset i Heby. Den stilistiskt strama och sköna fasaden finns kvar men verket är sedan länge borta.

Kyrkans stora kalk är tillverkad 1701, troligen av Abraham Meijdens, Stockholm. En vinkanna är gjord 1715 av Johan Dragman i Arboga och en annan 1743 av Erik Granroth i Sala. Kyrkans tredje vinkanna är tillverkad av Jakob Lundberg i Stockholm. På locket finns ett lamm med korsfana enligt vanligt mönster.

En oförgylld oblatask om 30 lod inköptes 1659. Den är tillverkad av Gabriel Månsson Bring i Västerås. Asken har en rektangulär form och raka sidor, dekorerade med blomsterrankor. Ett äldre sockenbudstyg förstördes 1789 när kaplansgården brann. Samma år anskaffades ett nytt, tillverkat av Gustaf Elfström i Sala. Kalken är inte bevarad, däremot paténen. 1839 fick Johan Erik Åhlén i Sala betalt för ett nytt sockenbudstyg som fortfa-

ORGEL

SILVER

rande används. Ovanligt nog har kyrkan två likformade brudkronor från 1700-talet. De gjordes 1715 av silver från en större brudkrona, inköpt 1638.

Norrby kyrka har flera moderna silverföremål. Dopfatet är en storslagen gåva av kyrkliga syföreningen 1951, gjort av Guldsmeds AB i Stockholm. 1963 donerades en oförgylld dopvattenkanna av Agnes och Sigfrid Johanson i Varmsätra. Två vaser donerades 1966 av Carl August Eriksson i Varmsätra. Kyrkliga arbetskretsen skänkte två ljusstakar 1961 och ytterligare fyra ljusstakar 1977. Två ljusstakar som också kan användas som vaser skänktes 1960 av kyrkobröderna. Därmed har många församlingsbor dokumenterat stor offervilja och kärlek till sin kyrka.

TEXTILIER

Kyrkan har ett fåtal äldre textilier. En mässhake är daterad 1776. Det är ett ovanligt vackert exempel på kyrkoskrud från denna tid, gjort av blå silkesammet med silverdekor. Vidare finns en brudpäll av rödbrun satin från 1700-talet och en kalkduk av grön taft, också från 1700-talet. En kalkduk från samma tid är gjord av blå sammet med silverdekor. Kyrkan har ett stort antal moderna textilier i de liturgiska färgerna. En korkåpa av vitt ylle med röd ryggsköld, utförd av Västerås domkyrkas textilateljé, skänktes 1976 av Varmsätra kyrkliga syförening.

KLOCKOR

Storklockan har långa texter på både svenska och latin. Den är gjuten 1721 av styckgjutaren Gerhard Meyers änka, Catharina Meyer i Stockholm. En text lyder: "Då Fredrich den förste Sveriges Konung På sitt första Regerings åhr Högstloflige(n) firade den Tredje Jubel Fest som Konung Gustaf Den Förste 200 år och Kong Gustaf Adolph den Store 100 åhr tillbaka celebre-rat Anno 1721. – Då för tiden varande Kyrkoherde Mag. Johan Schick samt Kyrkovärdar Bengt Ericsson i Isätra och Johan Johansson i Söderby."

Lillklockan är gjuten 1735 av malm från en äldre klocka daterad 1617. Gjutmästare var Gerhard Meyer. Klockan har en text i tidens stil: "Ach kommer villigt hit, när mitt ljud Eder kallar – Ach kommer, hörer till hvad

Den s.k. Johannesfatet från Norrby är en medeltida dyrgrip som finns i Statens Historiska Museum, Stockholm. Det är gjort av en mycket skicklig mästare vid tiden omkring 1500. Foto ATA, Stockholm.

Herrans mun befaller – Den villigt kommer nu, får saligt komma då – När Guds Basune ljud oss kalla må”.

Två mycket intressanta inventarier finns inte längre i församlingens ägo. De såldes på 1800-talet till Vitterhetsakademin och finns numera i Statens Historiska Museum. Det ena är en korkåpa i italiensk sammetsbrokad. Ryggsköld och bräm av lärft med broderi i silke och guld. Flandriskt arbete omkring 1500. I ryggskölden finns motivet bebådelsen. I den nedre kanten finns ett hänge av bergkristall med omfattning av silver, möjligen ett svenskt arbete från samma tid. Det är alltså fråga om

ÖVRIGA INVENTARIER

ett mycket dyrbart liturgiskt plagg, ovanligt för en ordinar sockenkyrka.

Det andra är en skulptur i trä av Johannes Döparens huvud på ett fat. Det är ett ovanligt konstverk av en sällsynt hög kvalitet, gjort av den sk Immaculatamästaren, en i Tyskland utbildad svensk som arbetade både i trä och i sten. Hans mest kända verk är en madonnabild i Skånela kyrka i Uppland. "Johannesfatet från Norrby" är berömt inom den antikvariska forskningen. Det dateras till tiden omkring 1505. Mästaren anses också ha gjort altarskåp i Vada och Funbo kyrkor i Uppland och även den sk biskop Ottos stentavla i Västerås. Han utmärker sig för stor teknisk skicklighet och utpräglad karaktäristik av de ansikten han framställer.

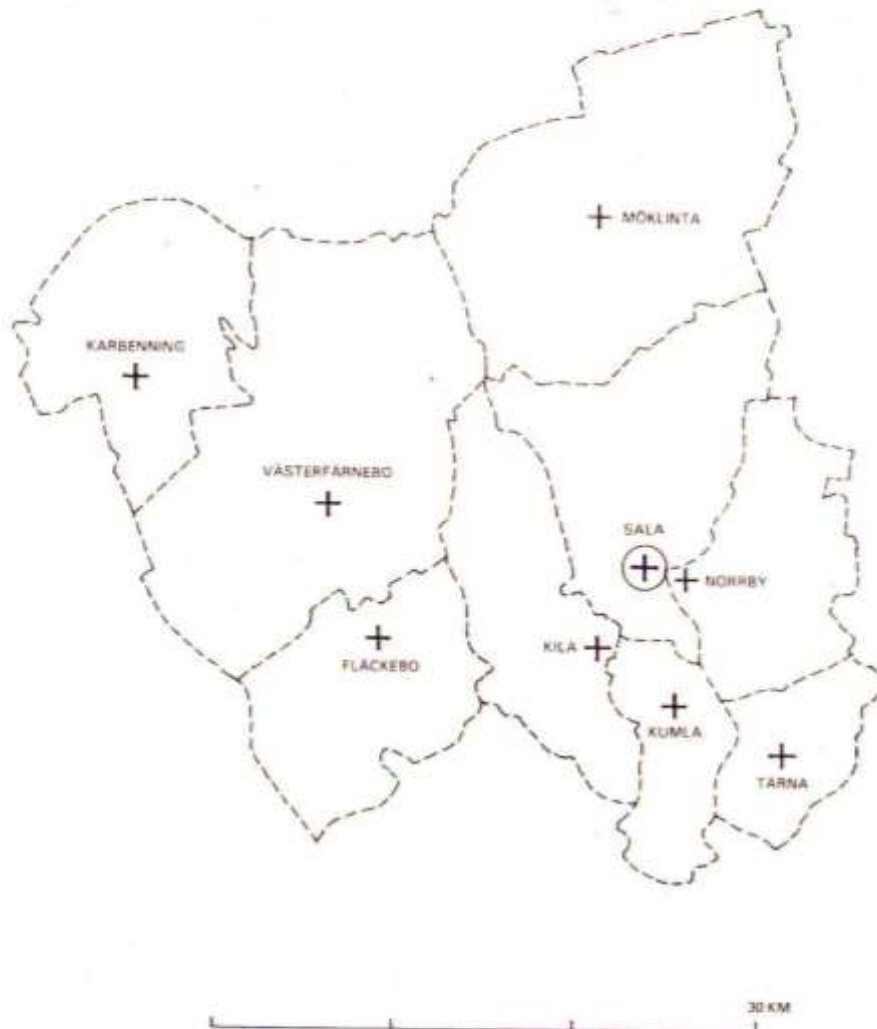
LITTERATUR OCH KÄLLOR

En utgångspunkt för denna kyrkoberskrivning har varit en äldre beskrivning, författad av fil. jubeldoktor August Isaacsson och utgiven 1978 av Kyrkorådet i Norrby. Där anvisas en rikhaltig litteratur. Dessutom bör nämnas rapport över den arkeologiska undersökningen 1960, utförd av antikvarien vid Riksantikvarieämbetet Eyvind Unnerbäck. Den förvaras i Vitterhetsakademiens arkiv ATA, Stockholm. Johannesfatet behandlas av Rune Norberg, Immaculatamästaren, Henning von der Heide och Berndt Notke, i: Fornvännen 1953. En mycket gedigen uppsats av stort intresse har publicerats av Ola Ehn, Kyrkbyn i Norrby i gången tid, i: Salabygdens Fornminnesförenings årsskrift 1963. Där finns ytterligare litteraturanvisningar.

Författare och redaktör: Fil. dr arkitekt SAR Gunnar Redelius, Stockholm, i samarbete med kontraktsprost emeritus David Nordgren, Sala. Bilder: Där annat ej angives, författaren.

I denna serie av kyrkoberskrivningar har tidigare utgivits 20 onummerade häften: Lundby kyrka (Gunnar Redelius), Fläckebo kyrka (Gunnar Redelius), Ängsö kyrka (Åke Nisbeth), Romfartuna kyrka (Gerd Edgren), Köpings kyrka (Ingalill Pegelow), Irsta kyrka (Anna-Lisa Östberg), Hubbo kyrka (Gunnar Redelius), Kärbo kyrka (Barbro Flodin), Skultuna kyrka (Ralph Edenheim), Björksta kyrka (Harald Wejryd), Harakers kyrka (Barbro Flodin), Dingtuna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), Norrbärke kyrka (Hakon Ahlberg), Rytterne kyrka (Carl Gustaf Sandberg), Lillhärads kyrka (Bengt Ingmar Kilström), Lindesbergs kyrka (Bonzo Berggren), Stora Kopparbergs kyrka (Gunnar Redelius), Ludvika kyrka (Gunnar Redelius), Tillberga kyrka (Gunnar Redelius), Kungsåra kyrka (Gunnar Redelius).

21. Västerås Barkarö kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 22. Badelunda kyrka (Bonzo Berggren), 23. Vika kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 24. Rättviks kyrka (Sune Garmo), 25. Tortuna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 26. Tärna kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 27. Skerike kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 28. Västerfärnebo kyrka (Sven Lannergård), 29. Karbennings kyrka (David Nordgren), 30. Söderbärke kyrka (Hakon Ahlberg), 31. Kristina kyrka i Sala (Gunnar Redelius), 32. Svärdsjö kyrka (Gunnar Redelius), 33. Leksands kyrka (Åke Nisbeth), 34. Sala sockenkyrka (Gunnar Redelius), 35. Kumla kyrka (Sven Lannergård), 36. Fellingsbro kyrka (Bengt Ingmar Kilström), 37. Munktorps kyrka (Bengt Ingmar Kilström).

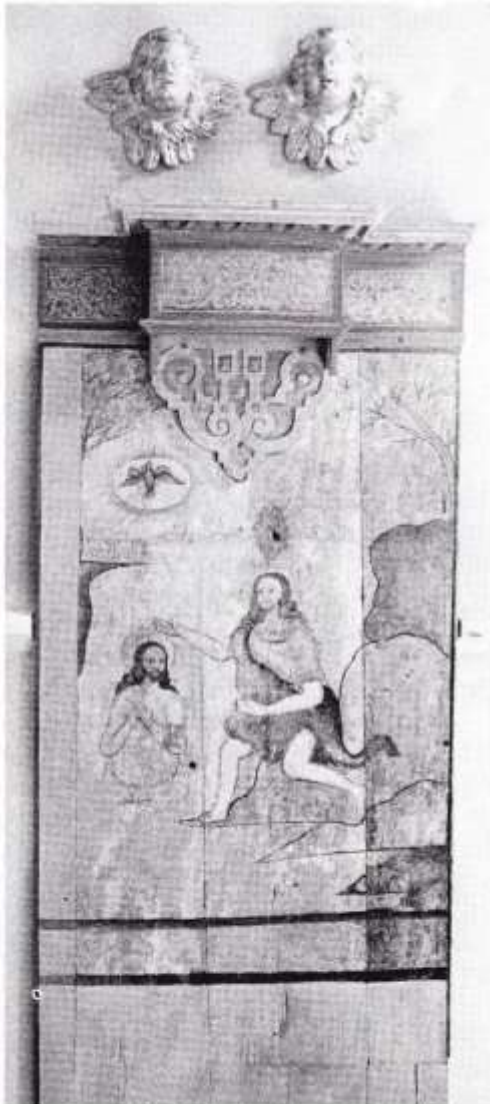
Nr 38 Utgiven av Västerås Stifts Kyrkoberskrivningskommitté

Ur boken *Kyrkorna i Västmanlands län*, utgiven av Västmanlands Nyheter 1982:

NORRBY KYRKA

Redan på 1000-talet fanns här en kyrka(?)

Ett par kilometer öster om Sala ligger en vitrappad, stor helgedom med högt torn, som bär en smäcker spira, vid

vars bas fyra småtorn kantar hörnen.

Vid östra stigluckan möter en låg, nylagd bogårdsmur. Den gamla på norrsidan är hårt åtgången, men vid sidan om ligger stora stenblock, som är avsedda att ersätta den gamla muren och jämväl inrama den nya kyrkogården.

På sydsidan ligger prästgården, där även pastorsexpeditionen finns. Norrby kyrka ingår i Sala kyrkliga samfällighet.

Årtalet 1887, som står över torningången, innebär bara att byggnaden det året blev färdig efter en större ombyggnad, och tornet, som planerades och grundlades 1785, kunde då färdigbyggas.

Samtidigt med tornets färdigställande revs sakristian på nordöstra hörnet och en ny sakristia uppfördes på östgaveln.

Beträffande en äldre kyrka, som finns kvar i själva kärnkyrkan, behöver man bara gå till teckningar av kyrkan gjorda av Olof Grau på 1700-talet och av Johan Hadorph på 1600-talet för att få klarhet om utseendet. Teckningarna är mycket samstämmiga, och att en kyrka funnits även före denna — förmodligen stavkyrka — är med hänsyn till den gamla kulturbygden ovedersägligt.

Den här målningen är en dyrgrip. En doptavla målad på några bräder, den har medeltida ursprung och föreställer Jesu dop.

Västmanlänningen "Munk-Eric."

Kyrkoforskaren Eric Ihrfors (1846—1929), självlärd Franciskusanhängare, född i Lisjö utanför Surahammar och sedermera bosatt i Östergötland, har skrivit mycket om kyrkor och hävdar bl a, att det finns uppgifter, som tyder på att den första kyrkan skulle vara grundad omkring år 1000.

(Uppgiften får tas med "en nypa salt").

Om föregångaren till den nuvarande kyrkan skriver Olof Grau: "Kyrkan är invändigt rätt värdig. Den har ett vackert orgelverk. Klockorna äro så sköna, att näppeligen någon landsförsamling häromkring i detta afseende öfverträffar dem."

Det är fastslaget, att den medeltida kyrkans murar ingår i den nuvarande kyrkans väggar med undantag för korets och långhusets nordmurar. Mate-

rialet är obehandlad gråsten, men medeltida tegel har påträffats i bl a koret. Att kyrkan en gång härjats av eld, borrar ett gammalt brandlager i underliggande golvytan för.

Kyrkorummet är stort, högt och treskeppigt. Den har tunnvalv och skeppen är åtskilda med stora knippekolonner, som bildar pelare.

I nischerna på långsidorna står vackra sjuarmade ljusstakar på var sin piedestal, och framme i koret vid dopfunten står en originell ljusstake tillverkad av en masurbjörkstam med en vresig knota som fot.

Altare

Altaret är ju kyrkans äldsta rituella föremål. Själva ordet kommer av latinet alta're och har med ordet altus = hög att göra. Det är alltså en upphöjning liknande ett bord, på vilket en kulthandling eller ett offer äger rum.

Kyrkans nuvarande altare är från 1960, och tack vare en donation på 10000 kronor från en församlingsbo har man fått ett altare i tegel, som i färg harmonierar med den gamla altaruppsatsen. Skivan är av finlipad brunröd kalksten och har fem inhuggna invigningskors på översidan — en kvarleva från den katolska tiden. (Korsen symboliserar Kristi sår.)

Altartavlan föreställer Kristi bönekamp i Getsemane. Den är skuren i trä 1752 av Magnus Granlund, som bl a

Altartavlan är skuren i trä 1752 av Magnus Granlund.

gjort dopfunten i Uppsala domkyrka och dessutom många inredningsdetaljer till kyrkor i Uppland. Man antar att han även är mästare till Tron och Hoppet — de två skulpturerna, som står framför kolonnparen, som bär upp överdelen av altaruppsatsen.

Väggmålningen ovanför altartavlan är av modernt snitt och utförd av konservator Gösta Lindström. Den symboliserar världsaltet.

Dopredskap

Dopfunten har jämte altaret varit kyrkans förnämsta kultföremål. De flesta dopfuntar är av sten och de äldre är försedda med hål i botten på kuppan, för att kunna tappa ur det vatten, vari barnet under den tidigare medeltiden nedsänktes helt. Vattnet gick då ner i den vigda jorden.

Nu mera hålles dopvattnet ut i en s k **piscina**, som är ett avtappningskärl inmurat i väggen, där även överblivet nattvardsvin hålles ut. Kyrkans dopfunt är från medeltiden. Foten har s k repstav, men till skillnad från repstavsfuntar av Mälardalstyp, som har halvklotformig cuppa och saknar ornering, är denna funt åttakantig med cirkelornament. Det är en senmedeltidsfunt (åtminstone cuppan); icke desto mindre vacker. Materialet är sandsten. Arboga (S:t Nicolai) har en liknande funt.

På södra väggen sitter en doptavla, målad på några bräder. Den föreställer Jesu dop och hittades på vinden. Den har medeltida ursprung och har säkert setat innanför kyrkdörren.

Många kyrkor har dock ännu dopfunten i västra delen av kyrkorummet, där dopfuntarna tidigare hade sin placering för att efter reformationen komma fram i koret.

Målningen är mycket välbevarad, och tavlan får anses som en dyrgrip. En verklig dyrgrip är kyrkans valvbricka

från 1505 med Johannesbild. Brickan är numera placerad på Statens Historiska Museum.

Kyrkoforskaren Ihrfors gjorde 1898 en beskrivning av kyrkan, och om predikstolen skriver han: "Predikstolen, vackert skulpterad med Salvatoris Mundis och evangelisternas bilder i renässansstil, begagnas glädjande nog i den nya kyrkan. Den är förfärdigad 1647 av mästare Lars Predikstolsmakare, vilken i densamma lämnat eftervärlden ett icke föraktligt prov på snidarekonst . . ."

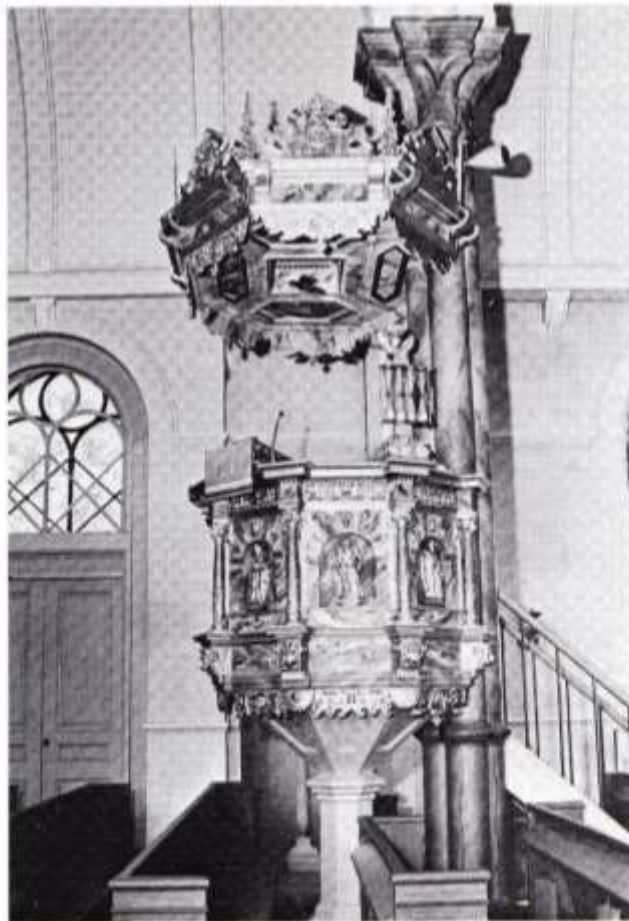
Av såväl textilier som silver är kyrkan välförsedd. Dess äldsta plagg är en

körkåpa från 1500-talet. Den förvaras på Statens Historiska Museum. En mässhake är från 1776, men av övriga är de flesta från 1900-talet. Från 1700-talet är de äldre nattvardskärlen — övriga något senare. Nämnas kan även två brudkronor i förgyllt silver, som lär ha anskaffats av två systrar, som stod brud samtidigt.

Ljuskronorna (två stycken) är från tidigt 1700-tal respektive 1800-tal.

I tornet finns två klockor. Storklockan är troligen omgjuten av en klocka, som 1709 uppgavs vara "remnad". Den väger två ton.

Bonzo Berggren

*Den vackert snidade predikstolen
från 1600-talet.*

Även på Svenska Kyrkans hemsida [Kyrkor i Västmanland](#) finns en beskrivning.

Du kan också gå till Sveriges Släktforskarförbunds hemsida *Gravstensinventeringen*, <http://grav.rotter.se/>, där du kan söka information och bilder på gravstenar.